

L'Orientació Professional, temàtica essencial en l'Educació Secundària

María Luisa Rodríguez Moreno

Aquest article explica que hi ha hagut pocs canvis en les definicions i els plantejaments del que significa orientar professionalment. Tanmateix, incideix en el fet que en els ensenyaments secundaris (obligatoris i no obligatoris) cal emfasitzar i ubicar curricularment el tema del treball, de la seva significació i de la seva immediatesa, per tal que els joves tinguin una idea clara i realista de què els espera quan vulguin i hagin d'inserir-se en el treball. Malgrat que l'orientació professional, en les seves diferents modalitats, encara s'inspira en teories clàssiques, l'autora recomana de posar en marxa tres accions urgents: 1) reivindicar davant les Administracions espanyoles i catalanes que es preguin seriosament el valor de l'orientació professional; 2) aprofundir en la formació dels orientadors i orientadores des d'una perspectiva competencial; i 3) reduir els llibres i publicacions teòriques i, en canvi, ampliar la publicació de recursos per a nivells d'Educació Secundària, encara escassos i un xic infantils.

Paraules clau: Orientació professional, Unió Europea, Administracions Públiques, Educació Secundària, intervenció psicopedagògica, reivindicacions

I. L'ESTAT DE LA QÜESTIÓ

1. Què entenem actualment per orientació professional?

A tot Europa i, per extensió, a Catalunya, els Departaments d'Educació i de Treball de les Administracions Públiques estan esmerçant molts esforços per orientar tothom que vol treballar, però, sobretot, i en primera instància, aquelles persones que troben dificultats per a fer-ho, ja sigui per la seva immaduresa, les seves condicions socials i econòmiques o per les seves característiques personals i acadèmiques. *Orientar és guiar la gent, conduir-la per a superar camins desconeguts i incerts, ajudar-la a conèixer el món del treball i, alhora, saber més d'ella mateixa;* és, també, auxiliar les persones a aclarir l'essència de les seves vides i a fer-los comprendre que l'ésser humà és una unitat amb significat, capaç de, i amb drets a, usar la seva llibertat i la seva dignitat professional en un clima d'igualtat d'oportunitats, bo i actuant com a ciutadà responsable. De fet, abans, en un primer moment, l'orientació professional va ser subsidiària de l'orientació educativa. Espanya en el seu conjunt, i especialment Catalunya, s'han destacat en el conreu de l'orientació professional ja des de començaments del segle xx i, encara que no se n'ha fet massa publicitat, formen part dels països que més han defensat la seva necessitat i el seu ús.

Vista la importància d'aquesta branca de la psicopedagogia, podríem preguntar-nos quin és el vertader fonament de l'orientació professional. L'argument més acceptat és la mateixa existència del treball com a recurs primordial per a la supervivència del gènere humà. Però, quina és la importància del treball en la vida humana? Totes les teories pedagògiques i sociològiques admeten que el treball és una capacitat específica i pròpia de l'ésser humà, que aquest ha anat desplegant en funció no solament de la seva estructura biològica, sinó també de la història cultural i de les normes socials del seu passat.

En efecte: el treball marca les pautes de la vida de la majoria de les persones, generant el progrés i la competitivitat. D'aquí que l'eficiència i el compromís exigits com a resultat del treball siguin els condicionants de la formació permanent i de l'orientació professional de les persones que presenten diferents destreses i diferents actituds per a sobreviure mitjançant la seva aportació laboral a la societat.

Convé, doncs, passar revista a les diferents funcions que, al llarg del temps, han intentat disminuir els esforços esmerçats en la recerca d'un treball adequat, just i digne i que, òbviament, han anat adquirint característiques sempre properes als fenòmens socials viscuts al llarg d'aquests darrers cent anys.

2. Les funcions clàssiques de l'orientació professional

El ventall de les funcions bàsiques que a hores d'ara constitueixen els diferents tipus d'orientació poden ser sintetitzades en la llista següent:

Tipus de funcions que l'orientació professional desenvolupa	Àmbits aconsellats (segons les edats i el nivell dels usuaris)
1. Ajudar les persones a valorar i a conèixer les seves pròpies habilitats, aptituds, interessos i necessitats educatives i professionals.	a) Des dels ensenyaments obligatoris, en programes d'educació per a la carrera o en orientació professional preventiva. b) Des de les oficines d'ocupació.
2. Ajudar perquè les persones siguin capaces de conèixer els requisits de les professions i les oportunitats de l'oferta del mercat laboral.	c) Des dels estudis professionalitzats. d) Des de les oficines d'ocupació.
3. Ensenyar a plantejar objectius realistes i a planificar el desenvolupament de la carrera professional.	e) Des dels centres d'orientació professional. f) Des de qualsevol entorn formatiu dels serveis públics o privats.
4. Ensenyar a traduir el significat i els missatges de la informació professional i ocupacional.	g) Des dels ensenyaments obligatoris. h) Des de diferents oficines d'ocupació.
5. Donar eines per a inserir-se professionalment en el món del treball.	i) En els programes d'inserció laboral. j) En els moments finals d'una formació reglada o no reglada.

Aj

6. Guiar i aconsellar per a aprendre a construir els diversos projectes professionals.	k) En els ensenyaments obligatoris. l) En els programes d'inserció laboral. m) En els moments finals d'una formació reglada o no reglada.
7. Acompanyar certes persones (segons edat i estatus social) a aconseguir un treball o a mantenir-se en el que tenen.	n) En accions tutorialis específiques, de <i>coaching</i> , de seguiment individualitzat i d'itineraris personalitzats. o) En els moments de l'elaboració del balanç de competències.

3. Les tres dimensions inapel·lables de l'orientació: l'educativa, la personal i la professional

Actualment, l'orientació es practica, com a mínim, tenint en compte les seves tres dimensions entrecreudades:

- a. *L'orientació com a educació*, que confia al formador la funció d'orientar i la responsabilitat d'incloure els objectius i les activitats en el disseny curricular. De fet, orientar i educar vénen a ser termes sinònims, perquè ambdues funcions consideren com a base les aportacions de la psicologia evolutiva, de la pedagogia diferencial i multicultural, i de les teories de les relacions humanes. D'aquí que molts teòrics defensin fusionar orientació i instrucció. Per exemple, Olsen, Rodríguez Moreno o Ruth Strang, en obres escrites des de mitjans dels cinquanta, creuen que es pot aprendre a orientar-se un mateix. A Catalunya és interessant l'èmfasi que es dona a la tutoria (Riart, 2007).
- b. *L'orientació personal* o aconsellament o procés pel qual una persona amb problemes és auxiliada per a aconseguir sentir i actuar d'una manera personal més satisfactòria. Les teories de l'aconsellament comunament acceptades són les de trets i factors, les psicoanalítiques, les fenomenològiques, les de la teràpia existencial i les eclèctiques. L'eina preferent de la relació d'ajut és l'entrevista.
- c. Finalment, *l'orientació professional* (altrament dita, en certes obres, vocacional) ha estat definida com el procés de maduresa i aprenen-

tatge pel qual una persona pren les seves decisions vocacionals d'una manera madura i intel·ligent per tal d'integrar-se en el món del treball a mitjà i a llarg termini.

4. Les teories encara subjacents actualment en l'orientació professional

Tot i que hi ha proliferació d'articles i assajos sobre la conveniència de refer i recompondre altres tipus de teoritzacions, actualment encara són vigents les ja conegudes teories o enfocaments:

- a. Les teories de trets i factors de F. Parsons i de G. Williamson, encara avui vigents, defensen que cal relacionar les diferències individuals amb l'anàlisi de les tasques ocupacionals.
- b. Les teories basades en l'estructura de la personalitat, els representants de les quals són sobretot A. Roe i J. L. Holland, propugnen que la idoneïtat d'una professió està en funció de la personalitat de la persona treballadora.
- c. Les teories cognitivoconductuals, representades per J. D. Krumboltz, defensen la importància de l'aprenentatge de la presa de decisions. Les teories de la decisió, provinents dels plantejaments de l'economia, van ser trasplantades a l'orientació professional per H. B. Gelatt l'any 1962. El model de la presa de decisions professionals va estretament lligat al balanç de competències i encara no està prou desenvolupat en els sistemes d'intervenció en el món del treball.
- d. Les teories del desenvolupament o evolutives, iniciades per D. E. Super, basant-se en estudis molt anteriors a ell, de C. Buehler, a mitjans dels anys trenta, incideixen en la dinàmica del canvi de les persones al llarg de la vida i en els diferents ambients que van vivint.

Alguns orientadors dedicats al món de l'ensenyament secundari posen en pràctica alguna d'aquestes teories o, simplement, construeixen les seves intervencions des de plantejaments eclèctics.

II. POSSIBLES LÍNIES DE FUTUR IMMEDIAT

1. Donades les premisses anteriors, el procés lògic de l'orientació professional al llarg de l'Educació Secundària (obligatòria i no obligatòria) hauria de ser: 1r) Que les Administracions públiques plantegessin de nou la importància que, ara per ara, estan donant a l'orientació professional en els nivells de l'Educació Primària i Secundària. 2n) Que es racionalitzés la informació professional, oferint a l'alumnat un ventall ordenat i actualitzat de les oportunitats (acadèmiques i laborals) que la societat els ofereix; i 3r) Que les Lleis d'Educació estatals i autonòmiques contemplessin la connexió i la coordinació entre els ministeris i conselleries d'Educació i de Treball (precisament, a Catalunya, la Conselleria de Treball es destaca, i molt, respecte al Departament d'Educació en matèria d'orientació.)

2. Caldria possibilitar i oferir estratègies i recursos per a la presa de decisions a l'hora de passar per les successives transicions escola/universitat i escola/treball, sense oblidar de conscienciar els adolescents i els joves del que significarà la seva futura, però propera, inserció laboral.

3. Les polítiques de l'orientació professional emanades de les Administracions haurien de generar programes d'informació professional que parlessin molt cruament del significat de la inserció laboral, com a reptes que té la societat. L'alumnat hauria d'assimilar, des de bon principi, que a la Unió Europea hi ha el següent:

- * *Crisi d'ocupació*, tant a nivell europeu com a nivell internacional, que comporta una clara escassetat de llocs de treball en relació amb el nombre de persones demandants.
- * *Excedent de formació* en relació amb la preparació assolida; és el que es coneix amb el nom de «sobreeducació», que està essent estudiat per economistes i sociòlegs, des de fa més de deu anys.
- * *Canvis en la relació entre formació i ocupació*, expressats sobretot per la pèrdua de correspondència directa entre formació i ocupació. El sistema productiu espera que el sistema educatiu prepari a bastament les persones, sense aportar, a canvi, cap acció orientadora ni coadjuvant a la inserció. Potser el Regne Unit podria ser una excepció.
- * *Precarietat en l'ocupació*, altrament denominada eufemísticament «flexibilitat» i contractes temporals injustos.

* *Diverses formes de discriminar* no solament en funció del gènere, sinó també en funció de l'ètnia o del nivell social.

4. En els currículums de la Secundària s'haurien d'infusionar aspectes relacionats amb la psicologia de les persones en relació amb els treballs triats en un futur pròxim. De fet, en el *Llibre Blanc de l'Orientació* editat pel Servei d'Ocupació de Catalunya l'any 2007, capítol 1, s'afirma que:

«... el procés orientador no només se centra a delimitar la formació adequada a l'ocupació específica, sinó que, a més, ajuda l'usuari a definir quin perfil ocupacional s'adiu millor amb les seves capacitats, aptituds i interessos. Mitjançant l'anàlisi de l'oferta i la demanda laboral, es confeccionarà la llista de requisits curriculars i s'orientarà l'usuari en tot el procés de selecció, inserció i manteniment. En aquest cas, l'orientador ha de tenir present el perfil ocupacional, les categories professionals, la població on es fa la inserció, els possibles programes de preformació i preinserció i la inserció grupal.»

Aquests aspectes poden ser tan amplis com els centres vulguin. Encara que els conceptes més rellevants serien:

- * Ensenyar als adolescents les estratègies de cerca de feina comunes al país i a la Comunitat Europea. Són temes coneguts i ja a l'abast de molts col·lectius: com es fan els *curriculum vitae* i el *curriculum* europeu, com s'ha de preparar una persona per a ser entrevistada, com passar una bateria de proves psicotècniques, com demostrar unes competències i habilitats en situacions simulades, etc.
- * Ubicar l'alumnat en la xarxa de serveis i recursos per a la inserció: plans de formació ocupacional, plans i recursos per a crear la pròpia empresa, maneres d'informar-se per a treballar a l'estranger, pàgines *web* a visitar, serveis d'inserció i altres temes d'interès, sobretot pel que fa a les persones adultes de més de 45 anys.
- * Iniciar els alumnes en els conceptes bàsics i principis de ciutadania per tal de protegir les persones i garantir-ne els seus drets laborals, afavorir el coneixement de l'entorn social on es viu, tot desenvolupant destreses polítiques i socials basades en actituds crítiques i, finalment, ensenyar què significa el dret al treball en igualtat d'oportunitats.

- * Explicar què significa i on s'obtenen la professionalització i acreditació laboral i quines són les normes, les qualificacions i les competències de cada professió i ofici. Sistemes, subsistemes i equivalències, mirant d'emfasitzar la importància de la formació permanent Alberici & Serreri, 2005).
- * Explicar què és una empresa i com està organitzada, què són les empreses de treball temporal, què són les empreses de selecció de personal, etc.

5. Iniciar accions d'intervenció innovadores (encara que augmentin el pressupost dels centres i les hores de dedicació dels tutors i orientadors), com ara la formació en competències laborals transversals, la construcció del projecte professional o la iniciació en el balanç de competències via històries de vida (per posar només alguns exemples de darrera hora). En aquest punt cal dir que sobra teoria i manquen recursos didàctics adaptats a cada nivell i edat.

6. Vetllar per una actualització de la formació dels professionals. Són moltes les universitats espanyoles que fa anys que treballen en els perfils dels professionals de l'orientació (educativa i professional), de la inserció i de la psicopedagogia. Malgrat aquests esforços i reunions anuals del professorat preocupat pel progrés i posada al dia de les titulacions, els perfils no són oficials ni estan homologats en les llistes dels organismes espanyols o catalans de les qualificacions. A Espanya no hi ha cap perfil previst, o ofert administrativament, ni tan sols per l'Instituto Nacional de las Cualificaciones Profesionales (Ministerio de Educación i Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales). Tampoc no n'hi ha cap de publicat per l'Institut Català de les Qualificacions Professionals. Donada la manca de perfils homologats o admesos definitivament per a la selecció de personal, proposo aquí un exemple (a manera de guia) de les competències que hauria de dominar un orientador o orientadora professional (hi ha moltes altres propostes a Espanya i a la Unió Europea. Cf. Company, 1998):

Competències del professional de la Psicopedagogia i de l'orientació professional.

Elaborat per la Facultat de Pedagogia de la Universitat de Barcelona, 2002: II Jornades de debat a Psicopedagogia. Coordinades per T. Donoso (cap d'estudis) i M^a. L. Rodríguez (catedràtica d'Orientació Professional), amb la participació de nombrosos professors i professores

COMPETÈNCIES PROFESSIONALS DEL PSICOPEDAGOG O DE LA PSICOPEDAGOGA EN ORIENTACIÓ PROFESSIONAL			
	Competències tècniques	Competències metodològiques	Competències personals i participatives
Àmbits d'actuació	Específiques d'un àmbit d'actuació	Específiques d'un àmbit d'actuació	Comunes a tots els àmbits
ÀMBIT ACADÈMIC	<ul style="list-style-type: none"> * Conèixer les estratègies, recursos i materials específics per a ajudar els alumnes a desenvolupar la seva maduresa vocacional, com també la presa de decisions. * Conèixer les estratègies assessores i consultores d'establiment de relacions col·laboratives amb tots els agents implicats en l'educació de l'alumnat per a impulsar accions d'orientació integrades. 	<ul style="list-style-type: none"> * Dissenyar, desenvolupar i avaluar la intervenció orientadora amb l'alumnat. * Ajudar, assessorar, consultar i orientar els tutors i les tutores, professorat i famílies a assolir una orientació integradora. * Promoure i participar en la creació de materials i recursos de suport a l'orientació acadèmica i professional. 	<ul style="list-style-type: none"> * Treballar en equip. * Negociar. * Liderar. * Respectar les diferències individuals i socials. * Respectar l'autonomia de les persones. * Ser conscient dels prejudicis i estereotips socials.
ÀMBIT OCUPACIONAL I ORGANITZACIONAL	<ul style="list-style-type: none"> * Conèixer les polítiques del mercat laboral. * Conèixer les normatives de l'atur i de la seguretat social. * Estar al dia pel que fa a les estructures empresarials. * Dominar els mètodes, dissenys i tècniques per a l'anàlisi dels llocs de treball i la prospectiva professional. * Conèixer i posar en marxa models i estratègies de diagnòstic, desenvolupament i avaluació de competències.* 	<ul style="list-style-type: none"> * Analitzar els llocs de treball. * Diagnosticar, desenvolupar i avaluar competències laborals. * Analitzar necessitats d'una organització i donar respostes contextualitzades i viables. * Analitzar els sistemes i les polítiques de formació i treball de la societat actual. * Innovar i plantejar alternatives viables d'intervenció per a donar resposta a les necessitats detectades en les organitzacions i determinats col·lectius. 	<ul style="list-style-type: none"> * Estar oberts a les idees innovadores. * Implicar-se en el propi aprenentatge permanent i desenvolupament professional. * Dominar certes tècniques de comunicació grupal i personal.

Poden trobar-se més propostes redactades per universitats i institucions espanyoles i d'altres països europeus.

En definitiva: Donada la precarietat de l'orientació professional en el nostre país, cal repensar-la i continuar reivindicant sense treva la seva posada en marxa en l'ensenyament públic, si més no. De fet, malgrat els informes de l'OCDE i altres igualment pretensiosos, l'orientació professional no és moneda corrent ni en l'àmbit educatiu espanyol ni en el català.

REFERÈNCIES

- ALBERICI, A. i SERRERI, P. (2005). *Competencias y formación en la edad adulta. El balance de competencias*. Barcelona: Laertes.
- COMPANY, F. (1998). «La construcció d'una societat de la informació per a tots nosaltres». *Revista d'Orientació, REDO*, Barcelona: Associació Catalana d'Orientació Escolar i Professional. 11, 18, 39-47. Des d'aquí vull retre homenatge al nostre amic Frederic, que ja no és amb nosaltres.
- RIART, J. (coord.) (2007). *Manual de tutoría y atención en la diversidad*. Madrid: Pirámide.
- RODRÍGUEZ, M^a. L. (2003). «Las funciones de la orientación y de la información profesional ante la nueva Ley de Formación Profesional y de las Cualificaciones, de 2002, en España». *Bordón, Revista de Pedagogía*, vol. 55, 3, pàg. 409-418. Número monogràfic sobre «El reto de la Formación Profesional».
- RODRÍGUEZ, M^a. L. et al. (2005). *Educación para la carrera y diseño curricular*. Barcelona: Servei de Publicacions de la Universitat de Barcelona.
- RODRÍGUEZ, M^a. L. (2006). *Evaluación, balance y formación de competencias laborales transversales*. Barcelona: Laertes.
- RODRÍGUEZ, M^a. L. (coord.) (2008). *Dels estudis universitaris al món del treball. La construcció del projecte professional*. Barcelona: Servei de Publicacions de la Universitat de Barcelona.
- RODRÍGUEZ, M^a. L. (2008). «El perfil de competencias del informador profesional». *Revista Española de Orientación Psicopedagógica*. 19, 2, 2ª trimestre. 235-239.

RESUMEN

Este artículo explica que ha habido pocos cambios en las definiciones y en los planteamientos de lo que significa orientar profesionalmente. De todos modos insiste en el hecho que en la enseñanza secundaria (obligatoria y no obligatoria) hay que dar énfasis en ubicar el tema del trabajo en el currículum, su significado y su inmediatez, para que los jóvenes tengan una idea clara y realista de lo que los espera en el momento de querer y tener que insertarse en el trabajo. A pesar de que la orientación profesional, en sus diferentes modalidades, todavía se inspira en teorías clásicas, el artículo recomienda poner en marcha tres acciones urgentes: 1) reivindicar ante la Administración española y catalana que se tomen en serio el valor de la orientación profesional; 2) profundizar en la formación de los orientadores des de una perspectiva de competencias; 3) reducir los libros y publicaciones teóricas y, a cambio, ampliar la publicación de recursos para los niveles de la Enseñanza Secundaria, todavía escasos y un poco infantiles.

ABSTRACT

This article explains that there have been a few changes in the definitions of and approaches to what professional guidance really means. Nevertheless, it emphasizes the fact that in secondary education (both compulsory and non-compulsory) the issue of work, and its significance and immediacy, has to be stressed and located in the curriculum so that young learners have a clear and realistic idea of what they will face when entering the labour market. Although professional guidance, in its different modalities, is still based on classical theories, the author suggests launching three urgent actions: (1) demanding both Catalan and Spanish administrations to take the value of professional guidance seriously, (2) further studying the training of guidance professionals from a competence perspective, and (3) reducing the amount of theoretical books and publications and increasing publications on resources for secondary education levels, still so scarce and somehow childish, instead.